

دانشگاه شهید چمران اهواز

الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد الهیات و معارف اسلامی

گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

حفاظت محیط زیست از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه

استاد راهنما:

دکتر عبدالحسین رضایی راد

استاد مشاور:

دکتر سید حسین آل طاها

نگارنده :

سعاد محمدزاده

شهریورماه سال ۱۳۹۳

نام خانوادگی : محمدزاده	نام: سعاد	شماره دانشجویی : ۹۰۱۱۷۱۸
عنوان پایان نامه : حفاظت محیط زیست از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه		
استاد راهنما: دکتر عبدالحسین رضایی راد		
استاد مشاور: دکتر سید حسین آل طه		
درجه تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: الهیات	گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی
دانشگاه : شهید چمران اهواز	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی	گروه : فقه و مبانی حقوق اسلامی
تاریخ فارغ التحصیلی : بیست و نهم شهریور ماه هزار و سیصد و نود سه		
تعداد صفحه: ۱۸۱		
کلیدواژه‌ها: محیط زیست، عناصر زیست محیطی، فقه، مسئولیت، تخریب، حفاظت.		
در ادله‌ی فقهی، ظرفیت‌های بسیاری جهت مسأله‌ی حفاظت محیط زیست می‌توان یافت. دلالت قرآن بر حرمت آلودن و تخریب محیط زیست با عموماتی چون «حرمت إفساد فی الأرض»، «حرمت کفران و تبدیل نعمت» و «حرمت اسراف و تبذیر» روشن است و تلاش جهت حفظ محیط زیست بر اساس آیه‌ی «وجوب عمران و آبادانی زمین»، امری واجب می‌باشد. افزون بر این، روایات فراوانی به شیوه‌های مختلف به تبیین حقوق عناصر زیست محیطی که شامل آب، هوا، خاک، گیاهان و حیوانات است پرداخته و انسان را به حفظ آن حقوق مکلف می‌کند. دلیل عقلی و بنای عقلا نیز بیان‌گر لزوم حفظ محیط زیست و منع تخریب آن است. قواعدی هم‌چون «لاضرر»، «مصلحت» و «عدالت» در زمینه‌ی حفظ محیط زیست کارایی دارند و با قواعدی همانند «اتلاف» و «ضمان ید»، می‌توان در برخی موارد به ثبوت ضمان بر عهده‌ی تخریب کنندگان محیط زیست قائل شد. در قوانین وضعی نیز راه‌کارهایی الزامی و با ضمانت اجرا، جهت حفاظت از عناصر محیط زیست مقرر شده است که در برخی نمونه‌ها، کم‌بودها و ضعف‌هایی مشاهده می‌شود. چنان‌که مبنای کنونی پذیرفته شده در مسئولیت مدنی، توان پاسخ‌گویی به خسارت‌های زیست محیطی را به دلیل خاص بودن این نوع دعاوی ندارد؛ ولی معتقد شدن به «مسئولیت مطلق» بنابر قاعده‌ی فقهی «احترام اموال» در موضوع جبران خسارت‌های زیست محیطی می‌تواند راه‌گشا باشد و با مسوولیت عینی در حقوق و با مبانی فقه پویا در حمایت حداکثری از محیط زیست سازگاری بیشتری دارد		

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
	فصل اول: کلیات
۵	۱-۱- بیان مسأله
۶	۲-۱- سؤالات تحقیق
۶	۳-۱- فرضیه های تحقیق
۶	۴-۱- اهداف تحقیق
۷	۶-۱- شرح روش اجرای تحقیق
۷	۷-۱- پیشینه تحقیق
	فصل دوم: مفهوم شناسی
۱۱	۱-۲- محیط زیست
۱۲	۲-۱-۲- انواع محیط زیست
۱۲	۱-۲-۱-۲- محیط طبیعی
۱۲	۲-۲-۱-۲- محیط مصنوعی
۱۲	۳-۲-۱-۲- محیط اجتماعی- انسانی
۱۲	۳-۱-۲- اجزا و عناصر محیط زیست
۱۲	۱-۳-۱-۲- هوا
۱۳	۲-۳-۱-۲- آب
۱۴	۳-۳-۱-۲- خاک

- ۱۴-۲-۱-۳-۴ گیاهان
- ۱۵-۲-۱-۳-۵ حیوانات
- ۱۵-۲-۲ لایه ازن
- ۱۵-۲-۳ اکوسیستم
- ۱۶-۲-۴ حفاظت
- ۱۶-۲-۴-۱ فلسفه حفاظت محیط زیست
- ۱۷-۲-۵ آلودگی
- ۱۹-۲-۵-۱ انواع آلودگی های محیط زیست
- ۱۹-۲-۵-۱-۱ آلودگی آب
- ۱۹-۲-۵-۱-۲ آلودگی هوا
- ۲۰-۲-۵-۱-۳ آلودگی خاک
- ۲۰-۲-۵-۱-۴ آلودگی صوتی
- ۲۱-۲-۶ تخریب محیط زیست
- ۲۱-۲-۶-۱ انواع تخریب محیط زیست
- ۲۲-۲-۶ پسماند
- ۲۲-۲-۷ محیط زیست در قانون ایران
- ۲۲-۲-۷-۱ قوانین عام
- ۲۲-۲-۷-۲ قوانین خاص
- ۲۳-۲-۸ حق بر محیط زیست سالم
- ۲۳-۲-۸-۱ مهمترین اسناد بین المللی حق بر محیط زیست سالم
- ۲۴-۲-۸-۱-۱ کنفرانس استکهلم

ب

۲۴ _____ ۲-۱-۸-۲- منشور جهانی طبیعت

۲۴ _____ ۳-۱-۸-۲- اعلامیه ریو

۲۴ _____ ۴-۱-۸-۲- حقوق موضوعه

فصل سوم: ادله فقهی حفاظت محیط زیست

۲۷ _____ ۱-۳- عمومات قرآن

۲۷ _____ ۱-۱-۳- وجوب حفظ توازن اجزای محیط زیست

۲۷ _____ ۱-۱-۳- آیات ۱۹ و ۲۱ سوره حجر

۲۸ _____ ۱-۱-۱-۳- تفسیر عبارت «و أنبتنا فیہ من کل شیء موزون»

۲۸ _____ ۲-۱-۱-۳- تفسیر عبارت «و ما ننزله الا بقدر معلوم»

۲۹ _____ ۳-۱-۱-۳- توازن و هماهنگی در محیط زیست

۳۰ _____ ۴-۱-۱-۳- ادله وجوب حفظ توازن زیست محیطی

۳۰ _____ ۱-۴-۱-۱-۳- هماهنگی اراده تشریحی با اراده تکوینی

۳۲ _____ ۲-۴-۱-۱-۳- هماهنگی عدالت تشریحی با عدالت تکوینی

۳۳ _____ ۳-۴-۱-۱-۳- اقتضای جانشینی انسان

۳۳ _____ ۴-۴-۱-۱-۳- حفظ سنت الهی

۳۴ _____ ۱-۴-۴-۱-۱-۳- مفهوم سنت الهی

۳۴ _____ ۲-۴-۴-۱-۱-۳- دلالت آیه بر وجوب حفظ توازن زیست محیطی

۳۵ _____ ۲-۱-۳- ادله حرمت تخریب محیط زیست

۳۵ _____ ۱-۲-۱-۳- اطلاق حرمت افساد در زمین

۳۵ _____ ۱-۱-۲-۱-۳- دلالت صریح آیات بر حرمت افساد

۳۵ _____ ۱-۱-۲-۱-۳- آیه ۵۶ سوره اعراف

- ۳۵ _____ مفهوم افساد ۱-۱-۱-۱-۲-۱-۳
- ۳۵ _____ دلالت آیه بر حرمت افساد و تخریب محیط زیست ۲-۱-۱-۱-۲-۱-۳
- ۳۶ _____ آیه ۸۵ سوره اعراف ۲-۱-۱-۲-۱-۳
- ۳۷ _____ دلالت آیه بر حرمت تخریب محیط زیست ۱-۲-۱-۱-۲-۱-۳
- ۳۸ _____ آیه ۷۷ سوره قصص ۳-۱-۱-۲-۱-۳
- ۳۸ _____ دلالت آیه بر حرمت فساد محیط زیست ۱-۳-۱-۱-۲-۱-۳
- ۳۸ _____ آیه ۲۰۵ سوره بقره ۴-۱-۱-۲-۱-۳
- ۳۹ _____ دلالت آیه بر حرمت فساد در محیط زیست ۱-۴-۱-۱-۲-۱-۳
- ۴۰ _____ دلالت ضمنی آیات بر حرمت افساد ۲-۱-۲-۱-۳
- ۴۱ _____ آیه ۳ سوره بقره ۱-۲-۱-۲-۱-۳
- ۴۱ _____ دلالت آیه بر حرمت تخریب محیط زیست ۱-۱-۲-۱-۲-۱-۳
- ۴۱ _____ آیه ۴۱ سوره روم ۲-۲-۱-۲-۱-۳
- ۴۲ _____ دلالت آیه بر حرمت افساد و تخریب محیط زیست ۱-۲-۲-۱-۲-۱-۳
- ۴۳ _____ حرمت تبدیل و کفران نعمت ۲-۲-۱-۳
- ۴۳ _____ آیه ۲۱۱ سوره بقره ۱-۲-۲-۱-۳
- ۴۳ _____ مفهوم تبدیل نعمت ۱-۱-۲-۲-۱-۳
- ۴۳ _____ دلالت آیه بر منع تخریب محیط زیست ۲-۱-۲-۲-۱-۳
- ۴۴ _____ آیه ۲۸ سوره ابراهیم ۲-۲-۲-۱-۳
- ۴۴ _____ مفهوم کفران نعمت ۱-۲-۲-۲-۱-۳
- ۴۴ _____ دلالت آیه بر منع تخریب محیط زیست ۲-۲-۲-۱-۳
- ۴۵ _____ حرمت اسراف و تبذیر ۳-۲-۱-۳

- ۴۵ _____ ۳-۱-۲-۳-۱-۱-آیه ۳۱ سوره اعراف
- ۴۵ _____ ۳-۱-۲-۳-۱-۱-مفهوم اسراف
- ۴۵ _____ ۳-۱-۲-۳-۲-۱-۲-دلالت آیه بر حرمت اسراف در استفاده از عناصر محیط زیست
- ۴۶ _____ ۳-۱-۲-۳-۲-۱-۲-آیه ۴۳ سوره غافر
- ۴۶ _____ ۳-۱-۲-۳-۲-۱-۱-دلالت آیه بر حرمت اسراف در بهره برداری از محیط زیست
- ۴۷ _____ ۳-۱-۳-وجوب آبادکردن و اعمار محیط زیست
- ۴۷ _____ ۳-۱-۳-۱-۱-آیه ۶۱ سوره هود
- ۴۷ _____ ۳-۱-۳-۱-۱-مفهوم اعمار و تفسیر آیه
- ۴۷ _____ ۳-۱-۳-۲-۱-۲-دلالت آیه بر وجوب حفظ محیط زیست
- ۴۸ _____ ۳-۱-۴-وجوب مدیریت صحیح منابع زیست محیطی
- ۴۸ _____ ۳-۱-۴-۱-۱-آیه ۵۵ سوره یوسف
- ۴۸ _____ ۳-۱-۴-۱-۱-دلالت آیه بر وجوب مدیریت صحیح منابع زیست محیطی
- ۴۹ _____ ۳-۱-۴-۲-۱-۲-آیه ۵ سوره نساء
- ۴۹ _____ ۳-۱-۴-۲-۱-۱-مفهوم سفیه
- ۴۹ _____ ۳-۱-۴-۲-۲-۱-۲-مفهوم مال
- ۵۰ _____ ۳-۱-۴-۲-۳-۱-۲-دلالت آیه بر وجوب حفظ و مدیریت محیط زیست
- ۵۱ _____ ۳-۲-۲-ادله روایی
- ۵۲ _____ ۳-۳-۳-دلیل عقلی
- ۵۲ _____ ۳-۳-۱-۱-اهمیت دلیل عقلی
- ۵۳ _____ ۳-۳-۲-دلیل عقلی و محیط زیست
- ۵۳ _____ ۳-۳-۲-۱-در مستقلات عقلیه

ج

- ۵۵ _____ ۳-۲-۲- در غیر مستقلات عقلیه
- ۵۵ _____ ۳-۲-۳- مقدمه واجب
- ۵۶ _____ ۳-۲-۴- مسأله ضد
- ۵۷ _____ ۳-۴- سیره عقلا
- ۵۸ _____ ۳-۵- قواعد فقهی مرتبط با حفاظت محیط زیست
- ۵۸ _____ ۳-۵-۱- قاعده لاضرر
- ۵۹ _____ ۳-۵-۱-۱- مفهوم ضرر
- ۶۰ _____ ۳-۵-۱-۲- مصادیق، معیارها و انواع ضرر
- ۶۰ _____ ۳-۵-۱-۲-۱- ضرر مستقیم و ضرر غیرمستقیم
- ۶۱ _____ ۳-۵-۱-۲-۲- ضرر به خود و ضرر به غیر
- ۶۱ _____ ۳-۵-۱-۲-۳- ضرر حال و آینده
- ۶۲ _____ ۳-۵-۱-۲-۴- ضرر نوعی و ضرر شخصی
- ۶۲ _____ ۳-۵-۱-۲-۵- ضرر قطعی و ضرر احتمالی
- ۶۲ _____ ۳-۵-۱-۳- مفاد قاعده لاضرر
- ۶۲ _____ ۳-۵-۱-۳-۱- نفی وجود احکام ضرری در اسلام
- ۶۳ _____ ۳-۵-۱-۳-۲- نفی ضرر غیرمتدارک
- ۶۴ _____ ۳-۵-۱-۳-۳- نفی مشروعیت قوانین زیانبار
- ۶۴ _____ ۳-۵-۱-۳-۴- نفی شرعی
- ۶۵ _____ ۳-۵-۱-۳-۴- نفی حکومتی
- ۶۶ _____ ۳-۵-۱-۴- تعارض قاعده لاضرر با قاعده تسلیط
- ۶۷ _____ ۳-۵-۱-۵- کاربرد قاعده لاضرر در امور عدمی (صدور قوانین جدید حمایت‌کننده زیست محیطی)

- ۶۹-۳-۵-۱-۶- نمونه هایی از ضرر زدن به محیط زیست
- ۷۱-۳-۵-۲- قاعده اتلاف
- ۷۱-۳-۵-۲-۱- تعریف مال
- ۷۲-۳-۵-۲-۲- کارآیی قاعده اتلاف در حفاظت محیط زیست
- ۷۲-۳-۵-۲-۳- فروع قابل استناد از قاعده اتلاف در حوزه محیط زیست
- ۷۳-۳-۵-۳- قاعده احترام اموال
- ۷۳-۳-۵-۱-۳- کارآیی قاعده احترام اموال در حفاظت محیط زیست
- ۷۴-۳-۵-۴- اصل مصلحت
- ۷۴-۳-۵-۴-۱- مفهوم مصلحت
- ۷۴-۳-۵-۴-۲- اقسام مصالح یا مقاصد شرع
- ۷۴-۳-۵-۴-۱-۲- ضروریات
- ۷۵-۳-۵-۴-۲- حاجات (نیازهای عمومی)
- ۷۵-۳-۵-۴-۳- تحسینات (نیازهای ثانوی)
- ۷۶-۳-۵-۴-۲- کارآیی قاعده مصلحت در حفاظت محیط زیست
- ۷۶-۳-۵-۴-۱-۲- مصلحت حفظ دین
- ۷۶-۳-۵-۴-۲-۲- مصلحت حفظ نفس (جان)
- ۷۷-۳-۵-۴-۳- مصلحت حفظ مال
- ۷۷-۳-۵-۴-۴- مصلحت حفظ عقل
- ۷۷-۳-۵-۴-۳- حکومت اسلامی و اصل مصلحت
- ۷۸-۳-۵-۵- قاعده عدالت
- ۷۹-۳-۵-۵-۱- تعریف عدالت

خ

- ۷۹ _____ ۳-۵-۲- شناسایی عدالت به عنوان قاعده
- ۸۰ _____ ۳-۵-۳- کارایی قاعده عدالت در حفاظت محیط زیست
- ۸۱ _____ ۳-۵-۱- عدالت و اصل حاکمیت دولت
- ۸۲ _____ ۳-۵-۲- عدالت و تحقق توسعه پایدار زیست محیطی
- ۸۲ _____ ۳-۵-۶- قاعده ضمان ید
- ۸۳ _____ ۳-۵-۱- کارایی قاعده ضمان ید در حفاظت محیط زیست
- ۸۴ _____ ۳-۵-۷- اصل ولایت
- ۸۴ _____ ۳-۵-۱- توانایی فقیه در وضع قوانین
- ۸۵ _____ ۳-۵-۲- کارایی اصل ولایت در حفاظت محیط زیست
- ۸۶ _____ ۳-۵-۸- قاعده تضایف حق و تکلیف
- ۸۶ _____ ۳-۵-۱- کارایی قاعده تضایف حق و تکلیف در حفاظت محیط زیست
- ۸۷ _____ ۳-۵-۹- قاعده احترام نفوس (حرمت روح)
- ۸۸ _____ ۳-۵-۱- کارایی قاعده احترام نفوس در حفاظت محیط زیست
- ۸۸ _____ ۳-۵-۱- محترم بودن نفس انسان و حرمت اتلاف آن
- ۸۸ _____ ۳-۵-۱- محترم بودن نفس حیوان و حرمت اتلاف آن

فصل چهارم: احکام فقهی و حقوقی حفاظت عناصر زیست محیطی

- ۹۱ _____ ۴-۱- آب
- ۹۲ _____ ۴-۱-۱- ادله قرآنی حفاظت آب
- ۹۲ _____ ۴-۱-۲- ادله روایی حفاظت آب
- ۹۲ _____ ۴-۱-۲-۱- حفظ کمیت آب و نهی از اسراف
- ۹۴ _____ ۴-۲-۱-۲- حفظ کیفیت آب و منع از آلودن آن

- ۹۴ _____ ۱-۲-۲-۱-۴ خودداری از دفع هر گونه زباله و فاضلاب در منابع آب
- ۹۶ _____ ۲-۲-۲-۱-۴ رعایت حریم منابع آب (رعایت فاصله میان منبع آب پاک و چاه فاضلاب)
- ۹۷ _____ ۳-۲-۲-۱-۴ نیالودن آب حتی در شرایط جنگ
- ۹۸ _____ ۳-۱-۴ دلیل عقلی حفاظت آب
- ۹۸ _____ ۴-۱-۴ بنای عقلا در حفاظت آب
- ۹۸ _____ ۵-۱-۴ قواعد و اصول فقهی حفاظت آب
- ۹۹ _____ ۶-۱-۴ حفاظت آب در قانون وضعی
- ۹۹ _____ ۱-۶-۱-۴ منع تخریب تأسیسات آبرسانی
- ۹۹ _____ ۲-۶-۱-۴ منع اخلال در تقسیم آب
- ۱۰۰ _____ ۳-۶-۱-۴ منع استفاده غیر مجاز
- ۱۰۰ _____ ۴-۶-۱-۴ منع سرقت وسائل عمومی آبرسانی
- ۱۰۰ _____ ۵-۶-۱-۴ منع تصرف غیرقانونی آب
- ۱۰۰ _____ ۶-۶-۱-۴ منع بهره گیری خودسرانه
- ۱۰۱ _____ ۷-۶-۱-۴ منع دخالت غیر قانونی
- ۱۰۱ _____ ۸-۶-۱-۴ منع آلودن آب و مجازات آلوده کنندگان
- ۱۰۱ _____ ۲-۴ هوا
- ۱۰۲ _____ ۱-۲-۴ ادله قرآنی حفاظت هوا
- ۱۰۲ _____ ۲-۲-۴ ادله روایی حفاظت هوا
- ۱۰۲ _____ ۱-۲-۲-۴ نهی از پخش و نشر سم در بلاد مشرکین
- ۱۰۳ _____ ۲-۲-۲-۴ نهی از آلودگی صوتی و استحباب پایین آوردن صدا
- ۱۰۴ _____ ۳-۲-۴ دلیل عقلی حفاظت هوا

- ۱۰۴-۴-۲-۴- بنای عقلا در حفاظت هوا
- ۱۰۵-۵-۲-۴- اصول و قواعد فقهی حفاظت هوا
- ۱۰۵-۶-۲-۴- حفاظت هوا در قوانین وضعی
- ۱۰۵-۱-۶-۲-۴- قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا
- ۱۰۵-۱-۱-۶-۲-۴- ممنوعیت آلودگی هوا
- ۱۰۶-۲-۱-۶-۲-۴- منابع آلوده کننده هوا
- ۱۰۶-۳-۱-۶-۲-۴- لزوم رعایت حد مجاز آلودگی
- ۱۰۷-۴-۱-۶-۲-۴- سازمان دهی تردد و حمل و نقل
- ۱۰۷-۵-۱-۶-۲-۴- لزوم استاندارد نمودن وسایل نقلیه
- ۱۰۷-۶-۱-۶-۲-۴- لزوم توقف فعالیتهای آلوده کننده و غیراستاندارد
- ۱۰۸-۷-۱-۶-۲-۴- لزوم استفاده از سوختهایی با حداقل آلودگی
- ۱۰۸-۲-۶-۲-۴- آییننامه نحوه جلوگیری از آلودگی صوتی
- ۱۰۹-۱-۲-۶-۲-۴- عامل آلودگی صوتی
- ۱۰۹-۲-۲-۶-۲-۴- منابع و کانونهای آلودگی صوتی
- ۱۱۰-۳-۲-۶-۲-۴- ممنوعیت آلودگی صوتی
- ۱۱۰-۴-۲-۶-۲-۴- لغو فعالیت در صورت عدم رفع آلودگی
- ۱۱۰-۵-۲-۶-۲-۴- استانداردسازی و لزوم رعایت حد مجاز
- ۱۱۱-۳-۴- خاک(زمین)
- ۱۱۱-۱-۳-۴- ادله قرآنی حفاظت خاک
- ۱۱۲-۲-۳-۴- ادله روایی حفاظت خاک
- ۱۱۲-۱-۲-۳-۴- امر به احیای زمین

- ۱۱۲ _____ ۴-۳-۲-۱-۱- احیای موات
- ۱۱۲ _____ ۴-۳-۲-۱-۱- مفهوم زمین موات
- ۱۱۳ _____ ۴-۳-۲-۱-۲- مصادیق احیای زمین
- ۱۱۳ _____ ۴-۳-۲-۱-۳- مالکیت زمین موات
- ۱۱۴ _____ ۴-۳-۲-۲- امر به زراعت
- ۱۱۴ _____ ۴-۳-۲-۳- تأکید بر آباد نمودن زمین
- ۱۱۴ _____ ۴-۳-۲-۴- امر به حفظ زمین
- ۱۱۴ _____ ۴-۳-۲-۵- بیان اهمیت خاک حاصلخیز
- ۱۱۵ _____ ۴-۳-۲-۶- بیان پاکی و پاک کنندگی خاک
- ۱۱۵ _____ ۴-۳-۳- دلیل عقلی حفاظت خاک
- ۱۱۵ _____ ۴-۳-۴- بنای عقلا در حفاظت خاک
- ۱۱۵ _____ ۴-۳-۵- قواعد و اصول فقهی حفاظت خاک
- ۱۱۶ _____ ۴-۳-۶- حفاظت خاک در قوانین وضعی
- ۱۱۶ _____ ۴-۳-۱- ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی
- ۱۱۶ _____ ۴-۳-۲- قانون مدیریت پسماند
- ۱۱۷ _____ ۴-۳-۲-۱- مقابله با پسماند، وظیفه ای عمومی
- ۱۱۸ _____ ۴-۳-۲-۲- لزوم رعایت استانداردهای تولید مواد
- ۱۱۸ _____ ۴-۳-۲-۳- نقل و انتقال پسماند
- ۱۱۸ _____ ۴-۳-۲-۴- مقررات دفع پسماند
- ۱۱۹ _____ ۴-۳-۲-۵- قوانین و مقررات کیفری دفع پسماند
- ۱۱۹ _____ ۴-۴- گیاهان

- ۱۱۹ _____ ادله قرآنی حفاظت گیاهان ۱-۴-۴
- ۱۲۰ _____ ادله روایی حفاظت گیاهان ۲-۴-۴
- ۱۲۰ _____ استحباب کاشت گیاه ۱-۲-۴-۴
- ۱۲۲ _____ تکلیف دانستن کاشت گیاه ۲-۲-۴-۴
- ۱۲۳ _____ نهی از نابود کردن و تخریب پوشش گیاهی ۳-۲-۴-۴
- ۱۲۴ _____ دلیل عقلی حفاظت گیاهان ۳-۴-۴
- ۱۲۴ _____ بنای عقلا در حفاظت گیاهان ۴-۴-۴
- ۱۲۴ _____ اصول و قواعد فقهی حفاظت گیاهان ۵-۴-۴
- ۱۲۵ _____ حفاظت گیاهان در قوانین وضعی ۶-۴-۴
- ۱۲۵ _____ لایحه قانونی حفظ و گسترش فضای سبز شهرها ۱-۶-۴-۴
- ۱۲۵ _____ ممنوعیت قطع غیرقانونی درختان ۱-۱-۶-۴-۴
- ۱۲۵ _____ تعیین شناسنامه برای درختان برخی مناطق ۲-۱-۶-۴-۴
- ۱۲۶ _____ لزوم کاشت درخت به مقدار دو برابر در ازای قطع هر درخت ۳-۱-۶-۴-۴
- ۱۲۶ _____ تأکید بر وظیفه شهرداریها در قبال فضای سبز ۴-۱-۶-۴-۴
- ۱۲۶ _____ مجازات تخریب فضای سبز ۵-۱-۶-۴-۴
- ۱۲۷ _____ قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور ۲-۶-۴-۴
- ۱۲۷ _____ حفاظت از گونه های کمیاب گیاهی ۱-۲-۶-۴-۴
- ۱۲۷ _____ قانون ملی شدن جنگلهای کشور ۳-۶-۴-۴
- ۱۲۸ _____ حیوانات ۵-۴
- ۱۲۸ _____ ادله قرآنی حفاظت حیوانات ۱-۵-۴
- ۱۲۸ _____ ادله روایی حفاظت حیوانات ۲-۵-۴

- ۱۲۹ _____ ۴-۵-۲-۱- حق حیوان بر مالک
- ۱۲۹ _____ ۴-۵-۲-۱-۱- حق تأمین نفقه حیوانات
- ۱۳۰ _____ ۴-۵-۲-۱-۱-۱- گستره نفقه حیوان
- ۱۳۰ _____ ۴-۵-۲-۱-۱-۱- آب و غذا
- ۱۳۰ _____ ۴-۵-۲-۱-۱-۲- حق بهداشت
- ۱۳۱ _____ ۴-۵-۲-۱-۲- کمیت و کیفیت هزینه و نفقه حیوان
- ۱۳۳ _____ ۴-۵-۲-۲- حق حیات حیوانات
- ۱۳۳ _____ ۴-۵-۲-۲-۱- نهی از کشتن بیهوده
- ۱۳۴ _____ ۴-۵-۲-۲-۲- تقدم حق حیات حیوان بر طهارت مائیه
- ۱۳۵ _____ ۴-۵-۲-۳- محدودیت در بهره‌وری از حیوان
- ۱۳۵ _____ ۴-۵-۲-۳-۱- در سواری گرفتن و حمل و نقل
- ۱۳۶ _____ ۴-۵-۲-۳-۲- در دوشیدن شیر
- ۱۳۷ _____ ۴-۵-۲-۳-۳- در برداشت عسل
- ۱۳۷ _____ ۴-۵-۲-۳-۴- در شکار یا سربریدن حیوان
- ۱۳۷ _____ ۴-۵-۲-۳-۴-۱- نهی از شکار یا سربریدن حیوان در شب
- ۱۳۸ _____ ۴-۵-۲-۳-۴-۲- بازار شکار و ذبح و صید
- ۱۳۸ _____ ۴-۵-۲-۳-۴-۳- نهی از شکار غیر ضروری
- ۱۳۸ _____ ۴-۵-۲-۳-۴-۴- نهی از شکار جوجه پرندگان
- ۱۳۹ _____ ۴-۵-۲-۳-۴-۵- حرمت شکار در حرم و شکار در حال احرام
- ۱۳۹ _____ ۴-۵-۲-۳-۴-۶- فلسفه تحریم شکار در حال احرام
- ۱۴۰ _____ ۴-۵-۲-۴- نهی از آزار حیوان

- ۱۴۰-۴-۲-۵-۱- نهی از عقیم سازی حیوان
- ۱۴۰-۴-۲-۵-۲- مثله کردن (قطع اجزای بدن حیوان زنده)
- ۱۴۰-۴-۲-۵-۳- داغ نهادن بر حیوان
- ۱۴۱-۴-۲-۵-۴- مسابقات و تفریحاتی که منافی حقوق حیوانات باشند
- ۱۴۱-۴-۲-۵-۵- به جنگ انداختن حیوانات
- ۱۴۱-۴-۲-۵-۶- کندن پوست حیوان سربریده شده قبل از سرد شدن جثه آن
- ۱۴۱-۴-۲-۵-۵- حق رفاه حیوانات
- ۱۴۲-۴-۲-۵-۱- دشنام دادن به حیوان
- ۱۴۲-۴-۲-۵-۲- زدن به صورت حیوان
- ۱۴۲-۴-۲-۵-۳- ذبح حیوانی در مقابل حیوان دیگر
- ۱۴۲-۴-۲-۵-۴- جدا کردن حیوان از نوزادش
- ۱۴۳-۴-۱- مسئولیت مدنی و کیفری ناشی از آزار حیوان
- ۱۴۳-۴-۳- دلیل عقلی حفاظت حیوانات
- ۱۴۳-۴-۵-۴- بنای عقلا در حفاظت حیوانات
- ۱۴۴-۴-۵-۵- اصول و قواعد فقهی حفاظت از حیوانات
- ۱۴۴-۴-۵-۶- حقوق حیوانات در قوانین وضعی
- ۱۴۴-۴-۶-۱- قوانین داخلی
- ۱۴۴-۴-۶-۱-۱- قانون شکار و صید
- ۱۴۴-۴-۶-۱-۱-۱- بیان وظایف سازمان حفاظت محیط زیست در برابر حیوانات
- ۱۴۵-۴-۶-۱-۱-۲- تعیین موارد جرم و مجازات آنها
- ۱۴۶-۴-۶-۲- ماده ۶۸۰ قانون مجازات اسلامی

- ۱۴۶ _____ ۴-۵-۶-۱-۳- کنوانسیون های حمایت از حیوانات
- ۱۴۷ _____ ۴-۵-۶-۲- قوانین بین المللی
- ۱۴۷ _____ ۴-۵-۶-۲-۱- تاریخچه
- ۱۴۷ _____ ۴-۵-۶-۲-۲- بیانیه جهانی حقوق حیوانات
- ۱۴۸ _____ ۴-۵-۶-۲-۲-۱- تأکید بر حق زندگی حیوانات
- ۱۴۸ _____ ۴-۵-۶-۲-۲-۲- تأکید بر آزار ندادن حیوانات
- ۱۴۸ _____ ۴-۵-۶-۲-۲-۳- منع شکار و صید تفریحی
- ۱۴۹ _____ ۴-۵-۶-۲-۲-۴- تأکید بر حق حیوان بر مالک
- ۱۴۹ _____ ۴-۵-۶-۲-۲-۵- تأکید بر رعایت معیارها در شبیه سازی حیوانات
- ۱۴۹ _____ ۴-۵-۶-۲-۲-۶- لزوم احترام به حیوان در امور نمایشی
- ۱۴۹ _____ ۴-۵-۶-۲-۲-۷- منع از کشتن بیهوده حیوان
- ۱۵۰ _____ ۴-۵-۶-۲-۲-۸- لزوم آموزش حقوق حیوانات به افراد
- ۱۵۰ _____ ۴-۵-۶-۳- بهره وریها علمی از حیوانات
- ۱۵۱ _____ ۴-۵-۶-۳-۱- بهره وری علمی از حیوان در قوانین وضعی
- ۱۵۱ _____ ۴-۵-۶-۳-۱-۱- تصویبنامه شورای سازمانهای بین المللی علوم پزشکی
- ۱۵۱ _____ ۴-۵-۶-۳-۲- ماده ۶ بیانیه حقوق حیوانات
- ۱۵۱ _____ ۴-۵-۶-۳-۲- راهکارهای رعایت رفاه حیوانات در بهره وریهای علمی
- ۱۵۳ _____ ۴-۵-۶-۳-۳- بهره وری علمی از حیوانات در فقه اسلام

فصل پنجم: مسئولیت مدنی ناشی از خسارات زیست محیطی

- ۱۵۵ _____ ۵-۱- مبانی نظری مسئولیت مدنی زیست محیطی در حقوق
- ۱۵۵ _____ ۵-۱-۱- نظریه تقصیر

۱۵۶	۲-۱-۵- نظریه خطر
۱۵۶	۳-۱-۵- نظریه های مختلط
۱۵۷	۱-۳-۱-۵- نظریه فرض تقصیر
۱۵۷	۲-۳-۱-۵- نظریه کار غیر متعارف
۱۵۷	۳-۳-۱-۵- نظریه خطر در برابر انتفاع
۱۵۷	۴-۳-۱-۵- مسؤولیت در برابر اشیاء خطرناک
۱۵۸	۵-۳-۱-۵- نظریه تضمین حق
۱۵۸	۲-۵- مبنای مسؤولیت مدنی زیست محیطی در فقه
۱۵۸	۱-۲-۵- قاعده اتلاف(ضمان ناشی از اتلاف)
۱۵۹	۲-۲-۵- قاعده تسبیب(ضمان ناشی از تسبیب)
۱۵۹	۳-۲-۵- قاعده تعدی یا تفریط(ضمان ناشی از تعدی یا تفریط)
۱۶۰	۴-۲-۵- قاعده لاضرر(ضمان ناشی از ضرر زدن)
۱۶۱	۵-۲-۵- قاعده احترام اموال
۱۶۱	۳-۵- ضرورت تحول در مبانی مسؤولیت مدنی ناشی از تخریب محیط زیست
۱۶۳	نتیجه گیری
۱۷۰	منابع و مأخذ
۱۷۰	منابع فارسی
۱۷۵	منابع عربی

انسان برای زندگی به دو محیط طبیعی و محیط اجتماعی نیازمند است. بر خلاف محیط اجتماعی که ساختار آن در اختیار انسان است، پیدایش و شکل‌گیری محیط طبیعی در اختیار انسان نبوده است ولی نیروی فکر انسان سبب شده است تا وی از دیرباز بر طبیعت یا همان محیط نخستین زندگی‌اش سیطره پیدا نماید و از بسیاری از پدیده‌های طبیعی به سود خود، بهره جوید. این امر گویای آن است که در واقع روند تخریب محیط زیست از دیرباز و با شروع زندگی انسان بر کره زمین آغاز شده است و آنچه بر شدت این تخریب افزوده است، شکل‌گیری انقلاب صنعتی و دستیابی به علوم و فنون مختلف و افزایش سطح تکنولوژی و پیشرفت علمی می‌باشد؛ چرا که از این پس علم با تغییر هدف خود از شناخت طبیعت به ابزاری برای تسلط بر آن، نگرشی جدید نسبت به محیط زیست برای انسان به همراه آورد. این تغییر روی‌کردی سبب شد تا انسان به جای استفاده از نیروی اندیشه خود در راستای حفاظت و بهبود معیارهای ارزشمند محیط زیست، در جهت افزایش قدرت خود نسبت به طبیعت بهره جوید و به عاملی موثر در ایجاد آشفستگی و بحران زیست‌محیطی تبدیل گردد.

صنعتی شدن جوامع، افزایش جمعیت و پیچیده‌تر شدن روش‌های زندگی، سبب استفاده‌ی بی‌رویه‌ی انسان از منابع طبیعی با هدف کسب رفاه هر چه بیشتر شده است و این امر به نوبه‌ی خود پیامدهای ناگواری از قبیل آلودگی‌های آب، خاک، هوا، تخریب پوشش گیاهی، کاهش تنوع زیستی و نابودی گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری، اسیدی شدن آب‌های شیرین و پدیده‌هایی از قبیل باران‌های اسیدی، گرم شدن کره‌ی زمین، بیابان‌زایی و تخریب لایه‌ی ازن را در پی داشته است. اینها تنها بخشی از این نابسامانیهای زیست‌محیطی است.

این مسایل و مشکلات که نمی‌توان به سادگی از آنها گذشت، سبب عطف توجه جوامع انسانی به مسأله‌ی محیط زیست، حمایت از آن و مدیریت منابع طبیعی شده است. مجمع عمومی

سازمان ملل با تشکیل کنفرانس محیط زیست در سال ۱۹۶۸م. نخستین گام را در این جهت برداشت و در پی آن کنفرانس مهم استکهلم با شرکت ۱۲۰۰ نماینده از ۱۱۰ کشور در سال ۱۹۷۲م. با تصویب «اعلامیه محیط زیست» بعنوان اولین بیانیه‌ی اصول بین‌المللی در زمینه محیط زیست گام بعدی را در راستای حفاظت محیط زیست برداشت. هم‌چنین در سال ۱۹۹۲م. اجلاس زمین در «ریودوژانیرو» از شهرهای برزیل با حضور نمایندگان بسیاری از کشورهای و سازمان‌های مختلف تشکیل شد که مهمترین مصوبه آن دستور کار ۲۲ یا اعلامیه ریو است که مقرر می‌دارد منابع محیط زیست باید تحت نظارت و محافظت دقیق قرار گیرد.

با این همه و با وجود تلاش‌های گسترده‌ی جهانی و تشکیل کنفرانس‌ها و سمینارهای بین‌المللی، کاهش بحران زیست‌محیطی نیازمند آگاهی و بینشی صحیح نسبت به محیط زیست است و به نظر می‌رسد که تنها یک انقلاب فکری می‌تواند برای مقابله با این بحران، مفید واقع شود. این انقلاب فکری با نظر به منشأ بحران یعنی بی‌توجهی انسان به محیط زیست خود و دیگران تنها با تمسک به احکام دین و آموزه‌های معنوی و اخلاقی آن ایجاد می‌گردد. مذهب با مقررات اخلاقی و تعالیم حیات بخش خود غرائز انسان را به نحو صحیحی تعدیل می‌کند و او را به مناعت طبع و نیکوکاری فرا می‌خواند. ادیان توحیدی با ارائه حیات‌ی ماورای حیات مادی و محدود دنیوی، انسان را با ازل و ابد پیوند می‌دهند و ارزش‌های حقیقی و پایدار را برای تربیت او منظور می‌کنند.

در این میان، اسلام به عنوان آخرین دین الهی و توحیدی و به عنوان مجموعه‌ای از احکام و قواعد دینی برای حیات اجتماعی و فردی مردمان، نمی‌تواند به دور از مسائل جدید و مستحدث زندگی باشد. این دین جهان‌شمول که حتی کوچکترین مسایل زندگی را در تعلیمات خویش لحاظ نموده است، با تأکید بر رعایت حقوق همه‌ی انسان‌ها حامل مکتب زیست‌محیطی جامعی است که اصول و معیارهای متعددی در این زمینه ارائه می‌دهد. دین اسلام با تأکید بر جانشینی انسان از سوی خداوند از یک سو و بیان آزادی انسان از سوی دیگر سبب شده است تا حق